

İbn Kesîr'in İhtisârü Ulûmi'l-hadîs'indeki İhtisâr Yöntemi*

The Method of Ikhtisâr in Ibn Kathir's Ikhtisâr 'Ulum al-Hadith

Öz

İbnü's-Salâh'ın (ö.643/1245) *Ma'rifetü envâi 'ulûmi'l-hadîs'i* ('*Ulümü'l-hadîs*) hadis usulünün önemli kaynaklarından birisidir. Tedrisatta kaynak olarak kullanılma amacıyla belirli bir kitleye göre yazılmış olan söz konusu eserde konuların bir araya getirilme ve sınıflandırılma şekli, mevcut hadis usulü literatürünü daha sistematik hale getirmiştir. Ancak bazı konuların biçim ve içerik açısından tertibi ve tasnifi '*Ulümü'l-hadîs*'in anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Nitekim birçok müellif, eksik kısımları tamamlama, farklı görüşler ekleme, eleştiride bulunma gibi yöntemlerle eser üzerine ihtisâr, nüket, şerh gibi çalışmalar yapmıştır. Bu araştırmada ihtisâr faaliyetinin genel özelliklerine sahip ve '*Ulümü'l-hadîs*'e dayalı yapılan ihtisâr çalışmaları içerisinde öne çıkmış olan İbn Kesîr'in *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs*'inde kullandığı ihtisâr yöntemleri ele alınmıştır. Makalemizde, asıl eser olan '*Ulümü'l-hadîs*'le karşılaştırma yapılarak İbn Kesîr'in *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs*'inde kullandığı ihtisâr yönteminin özelliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. İbn Kesîr'in '*Ulümü'l-hadîs*'te anlaşılmayı zorlaştıran eksik bilgileri tamamlaması, kapalı ifadeleri açıklaması, kimi usul konularında İbnü's-Salâh'ı tenkit etmesi, hadis ilmi dışında uzmanlık alanlarını eserine yansıtması gibi sebeplerle *İhtisâr*'da '*Ulümü'l-hadîs*'te temas edilmeyen bazı bilgiler yer almaktadır. Bu durum, eserde bazı konuların başlık veya içeriğinin farklı düzen ve sınıflandırma ile ele alınması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan bu ve buna benzer özellikleri *İhtisâr*'ı '*Ulümü'l-hadîs*'in bir nevi özeti olmasının ötesinde kendisine özgün müstakil bir eser olarak kabul etmenin mümkün olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. İhtisâr sözlükte kısaltma, gerekli olmayan detaylardan arındırma anlamlarına gelmektedir. Ancak *İhtisâr*'da ve '*Ulümü'l-hadîs*' üzerine yazılan diğer muhtasarların bir kısmında bulunan ilave bilgiler, terimlerin salt sözlük anlamları üzerinden tam olarak anlaşılacaklarını göstermiştir. Bu durum ihtisâr teriminin anlaşılabilirliği için muhtasarların ve ilgili olduğu diğer edebî eserlerin incelenmesinin gerekli olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Anahtar kelimeler: Hadis, İhtisâr, Hadis Usulü Literatürü, İbn Kesîr, İbnü's-Salâh, İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs, 'Ulümü'l-hadîs.

Abstract

Ibn al-Salah's (d.643/1245) *Ma'rifatu anwâ'i 'ilmi'l-hadith* ('*Ulum al-hadith*) is among the significant basic works of the hadith methodology. The way in which the subjects are brought together and classified in this work, which was written for a specific community for used as a source in education, has made the existing hadith methodology literature more systematic. For reasons such as increasing the usage and publication rate of '*Ulum al-hadith*, many scholars have done studies such as *ikhtisâr* (summary) and *sharh* (paraphrase), *nuket* (critic) studies on the work. In addition, the presence of incomplete information in the work that makes it difficult to understand some hadith methodology topics, closed statements or information that can be criticized by Ibn al-Salah is another reason for doing such studies. In this research, the *ikhtisâr* methods used by Ibn Kathir in his *Ikhtisâr 'Ulum al-hadith*, which has the general characteristics of *ikhtisâr* studies and has come to prominence in *muhtasars* based on '*Ulum al-hadith*, have been discussed. In our article, it is intended to declare the features of *ikhtisâr* method used by Ibn Kathir in his *Ikhtisâr 'Ulum al-hadith* by making a comparison with the original work '*Ulum al-hadith*. Ibn Kathir's completion of incomplete information that makes it difficult to understand in '*Ulum al-hadith*, explanation of closed statements, criticism of Ibn al-Salah on some hadith methodology topics, reflecting areas of expertise other than the science of hadith in his work, such as for reasons such as some information that was not contacted in '*Ulum al-hadith* was included in the *Ikhtisâr*. This situation revealed to the result that the title or content of some subjects in the work are considered with different order and classification. On the other hand, these and similar characteristics raise the question of the probability of the *ikhtisâr* as an independent work that is unique to it, beyond being a kind of summary of the '*Ulum al-hadith*. In dictionary, *ikhtisâr*, the abbreviation means to remove unnecessary details. However, additional informations in *Ikhtisâr* and several of the *muhtasars* based on '*Ulum al-hadith*' revealed that the dictionary meanings are not enough to understand the terms. Therefore, these data have shown that it is necessary to examine the term *ikhtisâr* through the literary works.

Keywords: Hadith, Ikhtisâr, Hadith Method Literature, Ibn Kathir, Ibn al-Salah, Ikhtisâr 'Ulum al-Hadith, 'Ulum al-Hadith

Hatice Kübra Biçer

Doktorant, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı/Teacher, The Ministry of National Education (Turkey), Doktora Öğrencisi/Hadis Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
h.kubrabiçer@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-3210-7617
https://ror.org/00jga9g46

* Bu makale Prof. Dr. Zişan Türcan danışmanlığında yazar (Hatice Kübra Biçer) tarafından 2019 yılında tamamlanan " Hadis Literatüründe İhtisâr Yöntemi - İbn Kesîr'in İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'i Bağlamında isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Makale Türü-Article Type: Araştırma

Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 31.07.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 25.11.2023

Yayın Tarihi/Date Published: 31.12.2023

Atf/Cite as: Biçer, H. K. (2023). İbn Kesîr'in İhtisârü Ulûmi'l-hadîs'inde İhtisâr Yöntemi. *Turkish Academic Research Review*, 8 (4), 1466-1481.

Değerlendirme/Peer-Review: Ön İnceleme: İç Hakem (Editörler). İçerik İnceleme: İki Dış Hakem/Çift taraflı körleme. Single anonymized-One internal (Editorial Board). Double anonymized-Two external.

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı-Turnitin/Yes-Turnitin.

Yayıncı/Published: Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Hatice Kübra Biçer

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints:

turkisharr@gmail.com

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Ebü Amr Takıyyüddîn İbnü's-Salâh (ö.643/1245) *Mukaddimetü İbni's-Salâh*'ı (*'Ulümü'l-hadis*) Dârü'lhadîsi'l-Eşrefiyye Medresesi'nde ders verirken öğrencilerine imla ettirmiştir (İbn Hacer, 2012, s. 19). 'Hadis usulüne giriş' olarak telif edilen bir eser olan *'Ulümü'l-hadis*'i (İbnü's-Salâh, 2008, s. 255) tedrisat amacıyla yazılmış bir ders kitabı olarak tanımlamak mümkündür (Özşenel, 2007, s. 62). İbnü's-Salâh *'Ulümü'l-hadis*'te kendisinden önceki hadis usulü literatürünü ilk kez senetsiz olarak nakletmiş ve hadis usulüne dair önemli bilgileri açık, anlaşılır ve sistematik bir şekilde ele almıştır (İbnü's-Salâh, 2008, s. 255) Bununla beraber *'Ulümü'l-hadis*'te bazı konuların tasnif ve tertibinde eksiklikler bulunmaktadır. İbn Hacer'e göre bu durumun sebebi, İbnü's-Salâh'ın üzerinde son düzenlemeleri yapmadan sözü edilen eserini ders kitabı olarak okutmaya başlamış olmasıdır (İbn Hacer, 2012, s. 19; Sönmez, 1985, s. 59).

Hadis usulü kavram ve ıstılahlarının literatüre yerleşmesinde büyük etkisi olan *'Ulümü'l-hadis*'e dayalı çok sayıda ihtisâr ve benzer türde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak tasnif ve içerik açısından asıl eserden ayrı tasarruflar bulunmaktadır (Özşenel, 2007, s.65-68). Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil İbn Kesîr'in (ö.774/1373) *İhtisâru 'Ulümü'l-hadis*'inin hadis usulündeki muhtasar türünün genel özelliklerini taşıması ve bu türde öne çıkan çalışmalardan olması makalemizde bu eseri temel almamızda etkili olmuştur.

Adı geçen muhtasarın müstakil baskıları vardır. Bununla beraber eser Ahmed Muhammed Şâkir'e ait olan *el-Bâ'isü'l-hasîs şerhu İhtisâri 'Ulümü'l-hadis* ismindeki şerhiyle birlikte de yayımlanmıştır (Özaydın, 1999, s. 133). Bu bağlamda asıl adı *İhtisâru 'Ulümü'l-hadis* olan eser, *el-Bâ'isü'l-hasîs* ismiyle meşhur olmuştur. Ancak eserin bu şekilde isimlendirilmesi doğru değildir (Mukbil b. Hâdî, 2007, s. 30; Erdoğan, 2016, s. 432).

Araştırmamız, *İhtisâru 'Ulümü'l-hadis*'in *'Ulümü'l-hadis* ile karşılaştırılması ve İbn Kesîr'in ihtisâr yönteminin tespiti ile sınırlıdır. Bununla birlikte makalemizde adı geçen muhtasarın özgün bir eser olarak kabul edilme durumunun netleştirilmesi de amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmamızda öncelikle hadis usulünde ihtisâr yönteminin kavramsal çerçevesi, ortaya çıkış süreci, asıl eser üzerindeki olumlu-olumsuz etkileri ve genel özellikleri üzerinde durulmuştur. *'Ulümü'l-hadis* ve *İhtisâru 'Ulümü'l-hadis*'te ele alınan usul konularındaki bilgilerin mahiyeti ve sınıflandırılmasında yöntem farklılıkları bulunmaktadır. Bu sebeple sözü edilen iki eser tasvir ve tahlil etme yöntemleri kullanılarak mukayese edilmiştir. İbn Kesîr'in *İhtisâr*'ının genel özelliklerinin belirlenmesine hizmet edecek ölçüde *'Ulümü'l-hadis*'e dayalı yazılan diğer ihtisâr çalışmalarının bir kısmı üzerinde de araştırma yapılmış ve onlardan örneklere de yer verilmiştir.¹

Kavramsal Çerçeve

İhtisârın sözlük anlamı; sözün gereksiz kısımlarını çıkarma, anlamını koruyarak kısaltmadır (Halil b. Ahmed, 2003, 1/412). Hadis usulünde ihtisâr üç farklı anlamda kullanılmıştır. Bunlar anlamını korumak şartıyla hadisi kısa şekilde ifade etmek, yine benzer saikle hadisin belirli bir kısmını nakletmektir (İbn Hacer, 2012, s. 77-8; Kâfiyeci, 1987, s. 136). İhtisârın bir diğer anlamı ise metnin anlamını yansıtarak gerekli olmayan lafızların

¹Makalede yararlanılan muhtasarlar şunlardır: *İrşâdü tullâbi'l-hakâik ilâ ma'rifeti sünen-i hayri'l-halâik, et-Takrîb ve't-teysîr li ma'rifeti süneni'l-beşîri'n-nezîr, Rûsümü't-tahdîs fi 'Ulümü'l-hadis, el-Menhelü'r-revî fi muhtasari 'Ulümü'l-hadisi'n-nebevî, el-Müntehab fi 'Ulümü'l-hadis, İhtisâru 'Ulümü'l-hadis, el-Mukni' fi 'Ulümü'l-hadis, et-Tebîra ve't-tezkire fi 'Ulümü'l-hadis.*

çıkartılması ve özetlenmesidir (Zebîdî, 1972, 11/173). Makaleye konu olan İbn Kesîr'in ihtisâr yöntemi ile son tanım kastedilmektedir.

Muhtasarlar tek bir eser esas alınarak veya belirli bir alan hakkında temel bilgileri derlemek amacıyla birden fazla eserin incelenmesi ile yazılabilir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *İrşâdü tullâbi'l-hakâik ilâ ma'rifeti sünen-i hayri'l-halâik* ve *et-Takrîb ve't-teysîr li' ma'rifeti süneni'l-beşîri'n-nezîr* isimli çalışmaları ile *'Ulûmü'l-hadîs* üzerine yazılan ilk muhtasarlar yedinci yüzyıl âlimlerinden olan Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî'ye (ö. 676/1277) aittir. Nevevî'den sonra *'Ulûmü'l-hadîs* üzerine birçok muhtasar yazılmıştır. Belli başlıları; Ca'berî'nin (ö.732/1332) *Rüsûmü't-tahdîs fi 'Ulûmi'l-hadîs*'i, İbn Cemâa'nın (ö.733/1333) *el-Menhelü'r-revî fi muhtasari 'Ulûmi'l-hadîsi'n-nebevî'si*, İbnü'l-Lebbân'ın (ö.749/1349) *Muhtasaru 'Ulûmi'l-hadîs*'i, İbnü't-Türkmânî'nin (ö.750/1349) *el-Müntehab fi 'Ulûmi'l-hadîs*'i, İbn Kesîr'in (ö.774/1373) *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs*'i, İbnü'l-Mülakkım'ın (ö.804/1401) *el-Mukni' fi 'Ulûmi'l-hadîs*'i, Ömer b. Reslân Bulkinî'nin (ö.805/1403) *Mehâsinü'l-istulâh fi tazmîni kitâbi İbni's-Salâh*'ıdır (Arslan, 2017, s. 2464-2469; Altaş, 2022, s. 295-318).

'Ulûmü'l-hadîs üzerine daha sonraki dönemlerde manzum muhtasarlar yazılmıştır. Muhtasarlarda bu yazım şeklinin kullanılmasında hadis ilmini yeni öğrenmeye başlayanların işlerini kolaylaştırmak ve ileri seviyede olanlara bilgileri hatırlatmak gibi sebepler etkili olmuştur (İrâkî, 1969, s. 31). Sözü edilen türdeki muhtasarlara İrâkî'nin (ö.806/1404) *et-Tebîra ve't-tezkîre fi 'Ulûmi'l-hadîs*'i ile Süyûtî'nin (ö.911/1505) *Elfiyyetü's-Süyûtî fi mustalahi'l-hadîs* isimli eserleri örnek verilebilir.

Ayrıca *'Ulûmü'l-hadîs*, Ebû Muhammed et-Tîbî'nin (ö.743/1343) *el-Hulâsâ fi ma'rifeti'l-hadîs*'inde olduğu gibi usule dair temel bilgileri ana hatlarıyla özetlemek için yapılan çalışmalardaki önemli kaynaklardan birisi olmuştur (Demirci, 2017, s. 68-9). Ayrıca İbn Hacer'in (ö.852/1449) *Nuhbetü'l-fiker fi mustalahi ehli'l-eser*'inin de temel bilgileri kısa bir şekilde bir araya getiren muhtasarlar arasında değerlendirilmesi gerektiğine yönelik güncel çalışmalar bulunmaktadır (Erdoğan, 2016, s. 55-57).

Hadis usulünde ihtisâr ile yakın anlama sahip telhis, îcâz, tehzîb, intikâ, nüket, tecrîd gibi yöntemler yer almaktadır. İhtisâra en yakın anlamı olan telhîs, kelime dizisinin azaltılması ve gerekli kısımların özetlenmesi (ihtisâr) (İbn Manzûr, 2010, 7/86), ana içeriğin kısaca ifade edilmesidir (Zebîdî, 1972, 18/146). Bir diğer yakın anlama sahip olan îcâz ise; metnin anlamının orijinal lafızlara bağlı kalınmadan kısaca ifade edilmesidir (Zebîdî, 1972, 11/173). Sözlük anlamı hataların ortadan kaldırılması olan tehzîb (Halil b. Ahmed, 2003, 4/300), eleştiriden ziyade bir eserin düzenlenmesi ve kısaltılması anlamına gelmekle beraber (İbn Manzûr, 2010, 1/782), eklemelerle birlikte ana eserden daha hacimli olabilen bir çalışmadır (Türcan, 2017, s. 259). İntikâda bir eserin içeriğinden seçmeler yapılması (Durmuş, 2020, s. 57; Aydınli, 2013, s. 138), nükette konunun/metnin inceden inceye tetkik edilerek konulardaki inceliklerin tespiti söz konusudur (Aydınli, 2013, s. 248). Son olarak tecrîd ise, bir eserden asıl nüshasında olmayan ekleme, hareke ve izahların çıkartılmasıdır (Zebîdî, 1972, 7/489; İbn Manzûr, 2010, 3/117).

Sonuç olarak ihtisâr ve yakın anlamlı terimler, temel kaynağın ulaşılabilirlik ve anlaşılabilirlik seviyesini artırma çabasına işaret etmektedir. Ortak özelliklerinin fazla olması sebebiyle bu terimlerin kesin sınırlarla birbirlerinden ayrılması zor görünmektedir.

Hadis Öğretim Metodundaki Değişimin Hadis Usulü Edebiyatındaki Muhtasarlara Etkisi

Hadislerin korunması ihtiyacı hadis usulü kurallarının oluşmasını sağlamıştır. Hadis ilmiyle ilgili eğitim kurumlarının ilki kabul edilen dârülhadislerde ve benzer yapıdaki kurumlarda hadis tedris faaliyetleri genel olarak beşinci yüzyılda kurumsal hale gelmeye başlamıştır. Bu kurumlardan olan Dârülhadîsi'l-Eşrefiyye Medresesi'nde İbnü's-Salâh, Nevevî, İbn Hacer gibi önemli muhaddisler ders vermiştir (Emiroğlu, 2019, s. 21-30).

Kendisinden sonraki eserler üzerinde büyük etkisi olan *'Ulûmü'l-hadîs* gibi önemli kaynaklar hacim bakımından büyük olmakla beraber içerisinde anlaşılması güç veya gereksiz kısımları barındırabilmektedir. Geri planda kalmaya başlayan bu kaynaklardan yararlanılmasının devamlılığını sağlamak için âlim ve öğrencilerin isteklerine uygun bir formun oluşturulması ihtiyacı meydana gelmiştir (Nevevî, 1987, s. 108). Nitekim dîni ilimlerde yazılmış önemli usul kaynaklarının bir nevi özet ders kitabı olarak revize edilmeye başlanmasıyla muhtasarlar ve ona benzer özellikteki eserler ortaya çıkmıştır. *'Ulûmü'l-hadîs*'e dayalı muhtasar müelliflerinden olan Nevevî, İbn Kesîr ve Câ'berî eserlerinin giriş kısmında yazma amaçları arasında *'Ulûmü'l-hadîs*'in anlaşılmasını kolaylaştırma olduğunu ifade etmektedir (Nevevî, 1987:,s. 107;İbn Kesîr, t.y., s. 3;Ca'berî, 2000, s. 52). Ayrıca medreselerin eğitim sistemi içerisinde önemli eserlerin muhtasarlarının ezberlenmesi de yer almaya başlamıştır (Nuaymî, 1990, s. 47). Dolayısıyla temel kaynaklara dayalı telif edilen muhtasarlar ve benzeri edebî türlerin ortaya çıkma ve yaygınlaşma süreci, hadis tedris yöntemlerinin değişimi ile bağlantılı görünmektedir (Kara, 2009, s. 66; Altaş, 2022, s. 88).

Temel Kaynakların Anlaşılmasında Muhtasarların Etkisi

'Ulûmü'l-hadîs'e dayalı telif edilen bazı muhtasarların mukaddimleri incelendiğinde, bu eserlerin asıl eserdeki önemli bilgileri ortaya çıkararak istifadeyi kolaylaştırma, eserin ezberlenmesine yardımcı olma, kullanım sayısını ve yayımlanma oranını artırma gibi sebeplerle telif edildikleri görülmektedir (Nevevî, 1987, 2/108-9; İbn Kesîr, t.y., s. 52; Topgül ve Maden, 2021, s. 17). Bunun yanı sıra yazarın kendi zevkini yansıtmaya ve hitap edilen okuyucunun beklentilerine cevap verme isteği gibi sebepler de muhtasar türü eserlerin yazılma amaçları arasındadır (Kilpatrick, 1998, s. 24).

Muhtasarlarda, temel bilgi kaynaklarının tekrar ve gereksiz kısımlardan arındırılmış olması, eserin hitap ettiği kitlenin oranının artmasını ve öğrencilerin eser üzerinde uzun vakit harcamadan temel eserlerdeki bilgileri öğrenmesini sağlamıştır (Süyûtî, h.1415, s. 25).

İhtisâr çalışmalarında kullanılan kısaltma, bilgi ekleme, itirazda bulunma, konuların tasnifinde değişiklik yapma gibi yöntemler kimi zaman temel eserlerin orijinal yapısının sağladığı avantajları ortadan kaldırmaya sebep olmuştur. Benzer şekilde bu çalışmalarda konuların daha kısa ve anlaşılır hale getirilme amacıyla olunması, temel eserlerin muhtasar müellifinin aktardığı kadarı ile anlaşılmasına, bazı önemli bilgilerin aktarılmamasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra ilave bilgilerin kime ait olduğunun açıkça ifade edilmemesi de bazı ek bilgilerin/fikirlerin temel kaynaktan da bulunduğu zannedilmesine yol açmıştır (İbn Kesîr, t.y., s. 26). Bu tarz kullanımlar muhtasarlar üzerine şerh çalışmaları yapılmasının sebeplerinden birisini oluşturmuştur. Nitekim *İhtisâru 'Ulûmü'l-hadîs*'in şerhi olan *el-Bâ'isü'l-hadîs*'in yazılış sebepleri arasında eksik bırakılan kısımları tamamlamak veya anlaşılması zor olan yerleri açıklamak bulunmaktadır (Ahmed Muhammed Şakir, 2012, s. 6-7). Benzer şekilde Süyûtî'nin *Tedribü'r-râvî fi şerhi Takrîb'in-Nevevî* isimli şerhinde; Nevevî'nin *Takrîb*'inde eksik bıraktığı veya anlaşılması zor yerlerle ilgili açıklamaları bulunmaktadır (Şeker ve Kılıç, 2022, s. 60-65; Süyûtî, h.1415, s. 24-5, 202).

İbn Kesîr'in İhtisârü Ulûmi'l-hadîs'deki İhtisâr Yönteminin Genel Özellikleri

Klasik kaynakların günümüze kadar ulaşması sürecinde asıl eserden farklı bir kelimenin eklenmesi ve çıkarılması veyahut ifadelerdeki takdim-tehirlerle oluşan mevcut tasarrufların râvî, müstensih, muhakkik tarafından yapılmış ihtimali olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla İbn Kesîr'in *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'*inde kullandığı ihtisâr yöntemlerine ait kesin bir kanaat oluşturulabilmesi için asıl eserdeki metinlere birden fazla kelime ilave edilmesi, metinlerin lafızlarının revize edilmesi gibi tasarrufların değerlendirilmesi daha doğru bir yaklaşımdır.

Yapı ve içeriklerinde farklılıklar bulunmakla beraber İbn Kesîr'in *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'*inin de içerisinde bulunduğu *'Ulûmi'l-hadîs'* üzerine yazılmış birçok muhtasar ortak özelliklere sahiptir. Bunlar; metnin özetlenmesi ve kısaltılması, mevcut literatürden bilgi ve tercih edilen görüşlerin eklenmesi, konuların sistemli hale getirilmesi, asıl eserdeki eksik konuların tamamlanması ve asıl eserden farklı fikirlere yer verilmesi olarak sınıflandırılabilir.²

Asıl Eserdeki Anlamın Tam Olarak Nakledilmesi

*İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'*te *'Ulûmi'l-hadîs'*ten aktarılan bilgilerin İbnü's-Salâh'a ait olduğunu belirtmek amacıyla bazı ifadeler kullanılmıştır. Bunların bir kısmı "İbnü's-Salâh şöyle dedi", "O şöyle dedi", "Üstat Ebû Amr İbnü's-Salâh şöyle dedi" şeklindeki ifadelerdir. *'Ulûmi'l-hadîs'*e dayalı telif edilen muhtasarların birçoğunda da bu tarz nakil ifadeleri yer almaktadır (Nevevî, 1987, s. 296, İbn Cema'a, 1986, s. 50). *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'*te bu ifadelerle iki yüz elliden fazla yerde rastlanmakla beraber nakledilen bilginin İbnü's-Salâh'a aidiyetinin açıkça belirtilmediği örnekler de mevcuttur. İbn Kesîr'in "mürsel hadis tanımının tâbiilerin hepsini aynı seviyede içine alması" bilgisini nakli buna örnektir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 51; İbn Kesîr, t.y., s. 26).

*'Ulûmi'l-hadîs'*teki altmış beş usul konusundan bir kısmının dağılım oranı *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'*le farklılık göstermektedir. Bu durumun İbnü's-Salâh'ın ve İbn Kesîr'in o konuya verdiği önemin seviyesinin veya mevcut bilgilerinin içeriğinin farklılığından kaynaklanması mümkündür. Nitekim İbnü's-Salâh "Hadis Öğrencisinin Adabı" nev'inde, konunun önemine dikkat çekmiş ve hadis öğrencisinin; alanında belirli bir formasyona sahip olduktan sonra tasnif ile ilgilenmesi gerektiğini ifade etmiştir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 245-255). İbn Kesîr ise konuyu oldukça kısa aktarmasının yanı sıra İbnü's-Salâh'ın hadis öğrencisinde bulunması gerektiğini düşündüğü tasnif yöntemi ile ilgili bilgilere eserinde yer vermemiştir (İbn Kesîr, t.y., s. 83-85). Benzer aktarım tarzı *el-Mukni' fi 'Ulûmi'l-hadîs'* ve *el-Müntehab fi 'Ulûmi'l-hadîs'*te de söz konusudur (İbnü'l-Mülakkın, 1992, s. 407; İbnü't-Türkmânî, 2008, s. 111-113). *Rüsûmü't-tahdîs'*de ise hadis öğrencisinin ahlakla ilgili sahip olması gereken özelliklerinden kısaca bahsedilip, ilmî özelliklerinin öneminin vurgulanması yeterli görülmüştür (Ca'berî, 2000, s. 97). Bu gibi eksik bilgi aktarımlarının diğer muhtasarlarda da yer alması ile ilgili bir diğer örnek, *'Ulûmi'l-hadîs'*te mu'telif ve muhtelif alanında en mükemmel eserlerden birisi olarak geçen Ebû Nasr İbn Mâkûlâ'nın *el-İkmâl'*ine *Tebîrâ*'da yer verilmemiş olmasıdır (İbnü's-Salâh, 1998, s. 344; Irâkî, h.1428, s. 173-177). Bu durum, *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'*in de dâhil olduğu birçok muhtasarda konuların özetlenmesi esnasında asıl eserde ikincil kabul edilebilecek bilgilerin yanı sıra İbnü's-Salâh'ın önemli kabul ettiği konuların da eksik aktarılmasına veya atlanmasına sebep olabileceğini göstermektedir.

²Hadis usulündeki ihtisâr çalışmalarının özellikleri ile ilgili detaylı bilgi için: Erdoğan T. (2023). "Hadis Usulü Literatüründe İhtisâr Türünün Karakteristiği". *Dîvân*, (Temmuz/2023), c. 28, 31-72. <https://doi.org/10.20519/divan.1181149>.

İbn Kesîr ana eserdeki bilgileri bazen asıl eserdeki lafızlarda değişiklik yapmadan belirli kısımların metinden çıkarılması ile bazen de metnin anlamını daha öz ifade etme yöntemleri ile *İhtisâru 'Ulûmi'l-hadîs'*e aktarmıştır. *'Ulûmü'l-hadîs'*'te sahih hadis konusunda hadisler sıhhat seviyesine göre üçe ayrılarak sahih hadisin tanımı verilmiştir. İbn Kesîr'in sahih hadislerle ilgili bu kısmı İbnü's-Salâh'ın ifadelerini değiştirmeden nakletmesi ana metnin doğrudan naklinin bir örneğidir (İbn Kesîr, t.y., s. 6).

İbn Kesîr *İhtisâr*'ın girişinde *'Ulûmü'l-hadîs'*'in bazı bölümlerini anlamında bozulmalara sebep olmadan özetlediğini ifade etmiştir (İbn Kesîr, t.y., s. 4). İbn Kesîr *İhtisâr*'ında metnin birebir aktarıldığı yerlerde metnin anlamını koruyarak bazen küçük değişiklikler yapmıştır (İbn Kesîr, t.y., s. 83-84). Ancak *İhtisâr*'da “Muttasıl senedlerdeki ziyadelikler” konusunu naklinde olduğu gibi İbn Kesîr'in metnin anlamını değiştirdiği tasarrufları da bulunmaktadır. Nitekim İbnü's-Salâh, Hatîb'in (*Kitâbü temyîzü'l-mezîd fî muttasîli'l-esânîd*)'inin büyük bir bölümünün içeriği hakkında tartışmalı bilgilerin olduğu görüşündedir ve eserinde bu görüşünü destekleyecek örnekleri zikretmiştir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 287-288). İrâkî'nin *et-Takyîd*'i ve Cezâîrî'nin *Tevcihü'n-nazar*'ında olduğu gibi metnin anlamının doğru şekilde aktarılmasının aksine İbn Kesîr, bu metni *İhtisâru 'Ulûmi'l-hadîs'*'te Hatîb'in eserinde bulunan bilgilerin az bir kısmının tartışma konusu olduğu şeklinde aktarmıştır (İrâkî, 1969, s. 290; Cezâîrî, 1995, s. 595; İbn Kesîr, t.y., s. 92). Ancak sadece bir sözcüğün eklenmesi/çıkarılması veya metnin tasnifinde küçük değişiklikler yapılması gibi bu tarz verilerin tespitinde ihtisâr çalışmalarındaki nakil usullerine ilişkin kesin bir kanaat oluşmayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Biçer, 2019, s. 58).

İhtisâr'da ve birçok muhtasarda ana eserdeki görüş sahiplerinin isimlerinin belirtilmemesi, bazı önemli tasniflerin aktarılmaması gibi konunun eksik anlaşılmasına sebep olabilecek tasarruf örnekleri vardır. İbn Kesîr'in, İbnü's-Salâh'ın Kûfe ehlinde en faziletli tâbîlerle ilgili görüşünü, İbnü's-Salâh yerine “bazılarına göre” ifadesi ile aktarması ilkinde (İbn Kesîr, t.y., s. 102), “İsim, Nesep ve Benzerlerinden Aynı ve Farklı Olanlar” nev'inin sadece ilk beş bölümünü aktarması ikincisine örnek verilebilir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 358-365; İbn Kesîr, t.y. s. 124). *İhtisâru 'Ulûmi'l-hadîs'*'te konu ile bağlantılı başka örnekler de yer almaktadır (İbnü's-Salâh, 1998, s. 252-255; İbn Kesîr, t.y., s. 84-85; İbnü's-Salâh, 1998, s. 330, 331-334; İbn Kesîr, t.y., s. 116-117). Nevevî'nin *İrşâd*'ında da *'Ulûmü'l-hadîs'*'teki münker hadis sınıflandırmasının aktarılmamasında olduğu gibi *İhtisâr*'dakine benzer nakil örneklerine rastlanmaktadır (Nevevî, 1987, s. 219). Bu durum diğer muhtasarlarda da bu tarz örneklerin yer alabileceğini göstermektedir.

İhtisâru 'Ulûmi'l-hadîs''te, ana eserde yer alan fikhî hükümlerin ve müellifin konuyla ilgili kaidevî çıkarımlarının veya istihlakların tanımlarının nakledilmemesi sebebi ile konunun anlaşılmasını zorlaştıran yanlış nakil örnekleri de bulunmaktadır. İbnü's-Salâh'a göre bir hadis için ‘sahihtir veya sahih değildir’ hükmünü vermek o hadisin özünde doğru veya yalan bulunduğunu göstermemektedir. Bu durum sözü edilen rivayetin sahih hadis tanımına uymadığına işaret etmektedir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 14). İbn Kesîr ise İbnü's-Salâh'ın bu çıkarımını eserine almamış (İbn Kesîr, t.y. s. 6-17) ve bu tasarruf asıl eserde anlatılmak istenen bilginin tam olarak anlaşılmasına yol açmıştır (Biçer, 2019, s. 32) İbn Kesîr'in *'Ulûmü'l-hadîs'*'teki mevkûf hadis tanımını aktarmayıp sadece kapsamı ile ilgili bilgilere yer vermesi ise, tanımın nakledilmemesi ile ilgili bir örnektir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 46; İbn Kesîr, t.y., s. 24).

Birçok ihtisâr çalışmasında olduğu gibi *İhtisâr*'da da eserin anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak için gerekli görüldüğünde İbnü's-Salâh'ın fikirlerine ve yararlandığı kaynaklardan yaptığı nakillere kısaltarak yer verilmiş; anlatımda ihtisâr yöntemi kullanılmıştır. Makalemizin konusunu oluşturan *İhtisâru 'Ulûmi'l-hadîs'*'te bu yöntemin

kullanımıyla ilgili çok sayıda örnek bulunmaktadır. Örneğin; *'Ulûmü'l-hadîs'*te yer alan 'Hadis Rivayetlerinin Sıfatları' konusunda, hadis âlimleri arasında rivayette çok katı ve çok müsamahakâr davrananlar şeklinde sınıflandırılabilir iki aşırı grubun bulunduğu anlatılmaktadır (İbnü's-Salâh, 1998, s. 208). İbn Kesîr, İbnü's-Salâh'ın görüşlerinin tasnifini değiştirmiş ve konuyu kendi cümleleri ile özetlemiştir. İbn Kesîr'in bu tasarrufu ile konu daha düzenli ve anlaşılır şekilde ele alınmıştır (İbn Kesîr, t.y., s. 72). Benzer bir durum mürsel hadis ile münkâtî hadis konularının aktarılmasında da mevcuttur (İbnü's-Salâh, 1998, s. 56; İbn Kesîr, t.y., s. 28).

İbnü's-Salâh *'Ulûmü'l-hadîs'*i çok sayıda kaynaktan yararlanarak yazmıştır. Kullandığı kaynaklardaki metinleri lafızları veya anlamları ile eserine aktarmıştır. *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'*te İbnü's-Salâh'ın görüşleri dışındaki bu tür bilgilerin naklinde de anlatımda ihtisâr yönteminin örneklerine rastlanmaktadır. Ma'mer b. Râşid (ö.153/770) Allah rızası dışında bir niyetle ilmin tam anlamıyla elde edilemeyeceği görüşündedir (Ma'mer b. Râşid, 1983, 11/255). İbnü's-Salâh bu görüşü *'Ulûmü'l-hadîs'*e birebir nakletmiştir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 239-240). İbn Kesîr ise bu sözü eserine "seleften biri" tabiri ile aktarmıştır (İbn Kesîr, t.y., s. 82). Burada İbn Kesîr'in sözün sahibini müphem bırakmasında görüşün Ma'mer b. Râşid'e ait olduğundan emin olmaması veya sözün kendisini ön plana çıkarma isteği gibi sebeplerin etkili olması mümkündür.

*'Ulûmü'l-hadîs'*in geneline bakıldığında ele alınan usul konularının tanımlarının yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlar *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'* isimli esere birebir aktarma, kısaltma veya bilgi ekleme gibi yöntemler ile aktarılmıştır. İbn Kesîr'in muttasıl hadisi, anlamında değişikliğe sebep olmadan İbnü's-Salâh'tan farklı kelimelerle tanımlaması, bu duruma örnek olarak verilebilir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 44; İbn Kesîr, t.y., s. 23).

*İhtisâr'*da asıl eserdeki râvî ve âlimlerin isim, künye ve lakaplarının kısaltıldığı, diğer meşhur isim veya künyeleriyle ifade edildiği örnekler mevcuttur. *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'*e "İshak", "Ahmed" olarak kısaltılarak aktarılan âlimlerin isimlerinin asıl eserde İshak b. Râhûye (ö.238/853) ve Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) olarak geçmesi bu çeşit kısaltmalar kapsamındadır (İbnü's-salâh, 1998, s. 15; İbn Kesîr, t.y., s. 7). *'Ulûmü'l-hadîs'* üzerine yapılmış ihtisâr çalışmalarının birçoğunda da ihtisâr çalışmasının doğal bir sonucu olarak bu tarz kısaltmalar yer almaktadır. Nevevî'nin *'Ulûmü'l-hadîs'*te yer alan Kâdî Hâfiz 'İyâz b. Musa es-Sebtî el-Yahsubî ismini *İrşâd'* a Kâdî 'İyâz olarak aktarması diğer muhtasarlardan örnek olarak verilebilir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 130; Nevevî, 1987, s. 337). Ancak isim, künye ve lakapların kısaltılması değerlendirilirken nüsha farklılıklarını hesaba katmak gerekir.

Sonuç olarak yazılış amacını *'Ulûmü'l-hadîs'*te yer alan konuları manası itibariyle eksiksiz bir biçimde aktarmak oluştursa da *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'* ve birçok muhtasarın bu hedefe *'Ulûmü'l-hadîs'*in her nev'inde ulaşabildiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

Asıl Eserden Farklı Bilgiler Eklenmesi

*'Ulûmü'l-hadîs'*te yer alan konuların bir kısmında kapalı ifadelerin veya eksik bilgilerin bulunması, muhtasar müellifinin onaylamadığı görüşlerin asıl eserde savunulması veya müellifin konuya verdiği önemin farklı seviyede olması, mezheplerin farklı görüşlerde olduğu usul konularının bulunması (İbn Kesîr, 1998, s. 96; Ca'berî, 2000, s. 52) gibi sebeplerle muhtasarlarda asıl eseri tamamlayıcı bilgiler de yer almaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Kesîr'in ve muhtasar müelliflerinin bir kısmının asıl esere ekledikleri bu bilgileri genellikle uzmanlaştıkları alanlara ilişkin bilgiler, eğitim aldıkları hocalarının veya dönemlerindeki âlimlerin görüşleri, hadis literatüründen verdikleri örnekler oluşturmaktadır.

İbn Kesîr *İhtisâr*'ında genellikle bilgilerin kendileri tarafından ilave edildiğini belirtmek için “dedim, ekledim, İbnü's-Salâh sessiz kaldı, doğru olan şudur ki...” şeklinde ifadeler kullanmıştır. Benzer ifadeleri birçok muhtasarda da görmek mümkündür. İbn Kesîr'in bahsi geçen eserine “Hasen Hadis” ve “Babanın Oğuldan Rivayetinin Bilgisi” konularını nakil tarzı buna örnek verilebilir (İbn Kesîr, t.y., s. 17, 107-8). Benzer şekilde Nevevî konuyu tamamlamak için müselsel hadisin kapsamını detaylandırırken (Nevevî, 1987, s. 556-558) veya müselsel hadis konusunda ek bilgiler verirken bu tarz ifadeler kullanmıştır (Nevevî, 1987, s. 175-179). Ayrıca *İhtisâr*'da bilgi eklenirken aidiyeti belirten ibarelerin kullanılmaması sebebiyle '*Ulûmü'l-hadîs*'te yer aldığı zannedilebilecek ilave bilgiler de bulunmaktadır (İbn Kesîr, t.y., s.89; İbnü's-salâh, 1998, s. 295; İbn Kesîr, t.y., s. 95-7).

İhtisâr'da ve bazı ihtisâr çalışmalarında '*Ulûmü'l-hadîs*'te geçen kapalı ifadelerin anlaşılmasını kolaylaştırmak gibi sebeplerle metnin anlam bütünlüğünü tamamlayan açıklamalar yapılmıştır. Örneğin; *İhtisâr*'a “Mevzû hadisle ilgili iki ciltlik bir kitap olduğu” bilgisi (İbnü's-Salâh, 1998, s. 99) aktarılırken bununla İbnü'l-Cevzî'nin *Mevzûât*'ının kastedildiği açıklanmıştır (İbn Kesîr, t.y., s. 43). '*Ulûmü'l-hadîs*'te hasen hadis konusunda *Mesâbîh* isimli eserden bahsedilmiş, müellifinin ismine yer verilmemiştir. Nevevî'nin konuya sözü edilen eserin müellifi olan Ferrâ el-Begavî'yi de (ö.516/1122) eklemesi bunun diğer muhtasarlardaki örneklerinden birisidir (Nevevî, 1987, s. 144).

'*Ulûmü'l-hadîs*'e dayalı telif edilen *İhtisâr*'ın ek bilgi kaynaklarından birisi de İbn Kesîr'in formasyon sahibi olduğu alanlarla ilgili bilgilerdir. İbn Kesîr'in “Babalarından Başkasına Nispet Edilenler” konusuna Huneyn'de “Ben Abdülmuttalib'in oğluyum.” sözüyle Hz. Peygamber'i dedesine nispetle anılanlara (İbn Kesîr, t.y. s. 128); görme engelli olması, müezzinlik yapması gibi bilgilerle Abdullah İbn Mektûm'u annelerine nisbet edilenlere eklemesi İslam tarihi alanındaki uzmanlığının *İhtisârü 'Ulûmü'l-hadîs*'e yansımalarının bir örneğidir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 370-373; İbn Kesîr, t.y., s. 126). Sözü edilen muhtasarda başka konularda da İslam tarihi ile ilgili bilgilere rastlanmaktadır (İbnü's-Salâh, 1998, s. 295; İbn Kesîr, t.y., s. 95-97; İbnü's-Salâh, 1998, s. 276-278; İbn Kesîr, t.y., s. 90). Diğer muhtasarlarda da benzer örneklerle rastlamak mümkündür. '*Ulûmü'l-hadîs*'te mübhem râvi örneklerinden olan kimsenin Berve veya Birve olarak bilindiği anlatılmaktadır. Nevevî konuya Cevherî'nin ve başka âlimlerin bu ismi Berve olarak kabul ettikleri bilgisini eklemiştir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 379; Nevevî, 1987, s. 767-8). Nitekim Nevevî'nin bu eklemeyi yapmasında Hatîb'in mübhem râvilerle ilgili eseri üzerine bir muhtasar çalışması yapmış olmasının etkili olması mümkündür (İbn Kesîr, t.y., s. 130).

İhtisârü 'Ulûmü'l-hadîs'in kaynaklarından bir diğeri '*Ulûmü'l-hadîs*'e dayalı yazılan ilk muhtasar örneği olan *İrşâdü tullâbi'l-hakâik ilâ ma'rifeti sünen-i hayri'l-halâik*'tir. Eser Nevevî'ye aittir. Benzer şekilde *Mukni'* isimli muhtasarda da Nevevî'nin usul konuları ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir (İbnü'l-Mülakkın, 1992, 1/54-5). İbnü's-Salâh *Sahîhayn*'in her ikisinde veya birisinde yer alan hadislerin telakkî bi'l-kabûl olması sebebiyle sahih kabul edilmeleri gerektiği görüşündedir. İbn Kesîr'in nakil esnasında Nevevî'nin konuya İbnü's-Salâh'tan farklı görüşte olduğu bilgisini eklemesi bunun örneklerinden birisidir (İbnü's-Salâh, 1998, s.27-29; Nevevî, 1987, s. 135; İbn Kesîr, t.y., s. 17). Ayrıca İbn Kesîr konuya *Sahîhayn*'da yer alan hadislerin telakkî bi'l-kabûl olması durumu ile ilgili İbnü's-Salâh'la aynı fikirde olan Şâfî, Hanbelî, Mâlikî imamların ve Eşârî kelam âlimlerinin isimlerini eklemiştir. Bu tür bilgiler Ca'berî'nin *Rûsümü't-tahdîs*'inde de yer almaktadır (İbn Kesîr, 1998, s. 96; Ca'berî, 2000, s. 52). Bu durum *İhtisâr*'da ve onun dışındaki ve bazı muhtasarlarda mezhep ve fırkaların

yaklaşımlarına dair bilgilerin de ilave bilgiler cümlesinden zikredildiğini göstermektedir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 27-29; İbn Kesîr, t.y., s. 17).

el-Mektebetü'ş-Şâmile programında tarama yöntemiyle; *İrşad*'da yaklaşık otuz, *İhtisar*'da elli civarı, *el-Menhelü'r-revî*'de yaklaşık onbeş, *Mukni*'de iki yüz civarı, *Tebşıra*'da ve *Rûsümü't-tahdîs*'de yaklaşık yirmi civarında konuyu tamamlama veya eleştirme amaçlı ibarelerin olduğu tespit edilmiştir. Burada *İhtisar*'da olduğu gibi *Ulûmi'l-hadîs* üzerine telif edilen bazı muhtasarlarda da müelliflerin farklı ibarelerle yaptığı ilaveleri veya kendisine ait olduğunu belirtmeden ekleme ihtimalleri de göz önünde bulundurulduğunda bu oranın daha yüksek olacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Sonuç olarak oranları farklılık gösterse de birçok muhtasarda ana eserden farklı bilgiler yer almaktadır (Altaş, 2022, s. 212-4).

Asıl Eserdeki Bilgilere/Görüşlere Dâir İtirazların Bulunması

İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'te ve birçok muhtasarda ilave bilgilerin yer almasının bir diğer sebebi müelliflerin İbnü's-Salâh'tan farklı fikirlere sahip olduğu konuların bulunmasıdır. İbn Kesîr'in İbnü's-Salâh'tan farklı görüşlerinin bulunduğu konulardan bazıları; sahih hadis, maktûb hadîs, nâsih ve mensûh hadis, sahâbenin bilinmesi, tâbiînün bilinmesi, mevkûf hadis, mevzû' hadis, ihtilafî hadislerdir. Örneğin; İbn Kesîr'in sahâbe ve tâbiîn tanımları İbnü's-Salâh'ın tanımlarından farklıdır. İbnü's-Salâh için sahâbenin anlamında sohbet lafzı bulunması sebebiyle, bir kimsenin Hz. Peygamber'i görmüş olması sahâbî kabul edilmesi için yeterli değildir. Ancak tâbiîn lafzında böyle bir anlam bulunmadığı için bir kimsenin sahâbeyi görmüş olması tâbiî kabul edilmesi için yeterlidir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 302). İbn Kesîr bu fikrin aksine, bir kimsenin sahâbî olarak kabulünde Hz. Peygamber'i görmenin yeterli olduğu, tâbiî olarak kabulünde sahâbeyi görmenin yeterli olmadığı fikrindedir. Ona göre bu farklılığın sebebi Hz. Peygamber'i görmenin öneminden kaynaklanmaktadır (İbn Kesîr, t.y., s. 100). Büyük bir bölümünde İbnü's-Salâh'ın tasnif ve tertibine uyulan *İrşad*'da Nevevî'nin; sahih hadislerin ilim ifade etmesi (İbnü's-Salâh, 1998, s. 27-29; Nevevî, 1987, s. 135), Saîd b. Müseyyeb'in mürsellerinin farklı tariklerden de müsned olarak kabul edilmesi ile ilgili kısımlarda İbnü's-Salâh'tan farklı fikirlere yer vermesi *İhtisar*'ın bu özelliğinin diğer muhtasarlarda da yer alabileceğine dair bir örnektir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 53-4; Nevevî, 1987, s. 175-177; bkz. Nevevî, 1987, s. 135, 172, 230-1, 298).

İhtisar'da İbn Kesîr'in İbnü's-Salâh'tan farklı olan görüşlerini herhangi bir ibare kullanmadan konuya eklediği problemleri tasarruf örneklerine de rastlanmaktadır. İbn Kesîr'in ihtilafî hadisler konusunu aktarım tarzından buna birkaç örnek verilebilir. İbnü's-Salâh'a göre ihtilafî hadislerin nâsih-mensûh durumları tespit edilemiyorsa tercih yöntemlerinden birisine başvurulmalı ve daha iyi kabul edilen hadisle amel edilmelidir. İbn Kesîr'e göre ise sözü edilen özelliğe sahip hadislerde tevakkuf edilmeli ve ihtiyaç duyulan hadise göre fetva verilmelidir. İbn Kesîr bu bilgiyi eklerken, görüşün kendisine ait olduğunu belli eden herhangi bir ifade kullanmamıştır. Bu da İbnü's-Salâh'ın da kendisiyle aynı fikirde olduğu zannına sebep olmuştur (İbnü's-Salâh, 1998, s. 286; İbn Kesîr, t.y., s. 92). İbnü's-Salâh'a göre hadislerin nâsih-mensûh durumları sırasıyla Hz. Peygamber'in açıklamaları, sahâbe sözleri, tarih ve icmâya başvurarak tespit edilebilir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 276-278). İbn Kesîr ise bunu tespit etmenin en iyi yolunun tarih ve siret ilmi olduğu görüşünde olup, konuya usulcülerin çoğunun sahâbe sözlerini kabul etmediği bilgisini ilave etmiştir. İbn Kesîr'in bu tasarrufu İbnü's-Salâh'ın da benzer görüşte olduğu yanılığını oluşturmaktadır (İbn Kesîr, t.y., s. 90). İbn Kesîr'in muttasıl hadisin kapsamına sahâbi olmayan râvilere ait sözlerle ilgili bilgileri dâhil ederken de görüşün kendisine aidiyetini ifade etmemesi bunun bir diğer örneğidir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 44; İbn Kesîr, t.y., s. 23).

Sonuç olarak İbn Kesîr'in *İhtisâr*'ında '*Ulûmü'l-hadîs*'te yer almayan görüşler veya İbnü's-Salâh'a itiraz edilen konular bulunmakla beraber bu, eserin az bir bölümünü oluşturmaktadır. '*Ulûmü'l-hadîs*'e dayalı telif edilen muhtasarların birçoğunda da farklı oranlarda olmakla beraber eleştirel kısımlar bulunmaktadır (Altaş, 2022, s. 217).

Asıl Eserin Tertibine ve Yöntemine Bağlı Kalınması

İbnü's-Salâh '*Ulûmü'l-hadîs*'i medresede ders verirken öğrencilerine imla ettirmiştir. Bunun sonucunda söz konusu eser bazı konuların tertibi ve tasnifi noktasında eleştirilmiştir (Kahraman, 1994, s. 339-40). İbn Kesîr *İhtisâru 'Ulûmü'l-hadîs*'te asıl eser olan '*Ulûmü'l-hadîs*'in muhtevasına ve tasnif şekline genellikle uymuştur. Bununla beraber *İhtisâr*'da bazı konuların özetlenmesi esnasında bu takibin dışına çıktığı yerler de bulunmaktadır. İbn Kesîr *İhtisâr*'ın mukaddimesinde telif esnasında İbnü's-Salâh'ın metot ve görüşlerini takip etme, '*Ulûmü'l-hadîs*'te bulunan açıklamaları kısaltma, makul sınırın dışına çıkılan yerleri düzenleme, *Beyhaki*'nin *el-Medhal ilâ Kitâbi's-sünen*'inden önemli bilgileri ilave etme gibi telif metotlarıyla ilgili önemli bilgilere yer vermiştir (İbn Kesîr, t.y., s. 3-4). (İbn Kesîr, t.y., s. 3-4). *İhtisâr* incelendiğinde İbn Kesîr'in bazı bölümlerde döneminin hadis âlimlerinin, itikâdî-fikhî ekollerin görüşlerine ve İslam tarihi ile ilgili bilgilere yer verme gibi farklı kaynakları kullanmasının yanı sıra asıl eserdeki kapalı ifadeleri anlaşılır hale getirme, İbnü's-Salâh'ın bazı görüşlerini eleştirme yöntemlerini de kullandığı tespit edilmiştir (Biçer, 2019, s. 24-25).

İhtisâr'da '*Ulûmü'l-hadîs*'te mevcut olan konuların sayısında değişiklik yapılmamıştır. Sözü edilen eserde bazı konu başlıklarının isimlendirilmesinde farklılıklar bulunmakla beraber İbn Kesîr'in buna benzer tasarrufları muhtasarının az bir bölümünü oluşturmaktadır. Sahih hadis, müsned hadis, maktû' hadis, garîb ve azîz hadis, âlim ve râvilerden kardeş olanlar, müdrec hadis, meşhur hadis İbn Kesîr'in farklı düzende ele aldığı konulardandır. '*Ulûmü'l-hadîs*'te meşhur hadis konusunda, ilgili hadis çeşidinin kelime anlamından anlaşılabilir bir tanıma sahip olduğu ifade edilmiş ve meşhur hadisin kısımlarının açıklamasına geçilmiştir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 265-269). Meşhur hadisin tanımına ise akabinde gelen garîb ve azîz hadis konusunda yer verilmiştir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 270). *İhtisâru 'Ulûmü'l-hadîs*'te ise meşhur hadisin tanımı kendi bölümünde verilmiş ve bu tasnif değişikliği ile konunun sınırları daha net bir şekilde çizilmiştir (İbn Kesîr, t.y., s. 87).

İbn Kesîr gibi birçok müellif muhtasarının giriş bölümünde kullandıkları yöntemlere yer vermiştir (İbnü't-Türkmânî, 2008, s. 44; İbnü'l-Mülakkın, 1992, s. 40; Irâkî, 1428, s. 93; Câ'berî, 2000, s. 52). Örneğin *İrşâd*'in mukaddimesinde Nevevî eserini telif sürecinde, ana eserin anlatmak istediklerini koruma amacı taşıdığını, konuyu daha iyi ifade edilebilme ihtimali dışında lafızlarda değişiklik yapmayacağını, gerekli gördüğünde bazı yerlere lafız, alt başlık ve ek bilgiler ekleyeceğini ifade etmektedir (Nevevî, 1987, s. 108-109). Çeşitli sebeplerle ek bilgi verilen yerlerin büyük bir kısmı da bu kapsam dâhilinde olmak üzere *İrşâd*'in genelinde asıl eserin düzenini takip ederek oluşturulduğu söylenebilir (bkz. Nevevî, 1987, s. 554-558, 769-781; Topgül ve Maden, 2021, s. 22).

İhtisâr'da bulunduğu gibi birçok muhtasarda da İbnü's-Salâh'ın konu ve konu başlıklarının tasnifinin takip edilmediği yerler bulunmaktadır. Bu bağlamda *İhtisâr* ve birkaç muhtasar arasında bazı usul konularının aktarım tarzının karşılaştırılması asıl eserin tertip ve tasnifinin takip edilmesinde kullanılan yöntemler bakımından *İhtisâr*'ın birçok muhtasarla ortak özelliğe sahip olduğunu göstermesi açısından faydalı olabilir. Örnek olarak maktû', merfû', mevkûf konularının naklinde muhtasarlar arasında benzer ve farklı uygulamalar bulunmaktadır. '*Ulûmü'l-hadîs*'te maktû' hadis konusunda ele alınan 'rivayetlerin merfû' ve mevkûf kabul edilme durumları, *İrşâd*'da, *el-Menhelü'r-revî* ve *Rüsûmü't-tahdîs*'te mevkûf hadis bölümüne aktararak ihtisâr

edilmiştir. Sözü edilen muhtasarlarda mevkûf hadisin anlatımından sonra rivayetlerin merfû' ve mevkûf olarak kabul edilmesi ile ilgili kısımlara değinilmiş olması konunun anlaşılmasını kolaylaştırmıştır (İbnü's-Salâh, 1998, s.47-51; Nevevî, 1987, s. 159-165; İbn Cemâ'a, 1986, s. 40-2;Câ'berî, 2000, s. 65-8). İbn Kesîr ise bu konuda İbnü's-Salâh'ın tasnif sistemini takip etmiştir³(İbn Kesîr, t.y., s. 24-25).

Benzer şekilde sözü edilen muhtasarlardan konu başlıklarının isimlendirilmesi ve sıralama düzeni ile ilgili birkaç örnek verilebilir. *'Ulûmü'l-hadîs'*te, iki râviden birinin önce diğzerinin ise daha sonra aynı şeyhten hadis rivayet etmesi ile ilgili konu başlığı *İrşâd'*da benzer lafızlar ile kısaltılarak, *İhtisâr'*da ise 'Sâbık ve Lâhıkın Bilinmesi' şeklinde isimlendirilmiştir. Burada Nevevî, metin içerisindeki tanımın kendisini, İbn Kesîr ise terimi başlığa taşıyarak kırk altıncı bölümü isimlendirmiştir. İlki başlığı müfesser hale getirmeye, ikincisi ise başlığın kısaltılmasına örnek verilebilir (İbnü's-Salâh, 1998, s. 317; Nevevî, 1987, s. 640; İbn Kesîr, t.y., s. 109). Ayrıca *İhtisâr'*da da *'Ulûmü'l-hadîs'*teki kısa başlıkların müfesser hale getirildiği nakil örnekleri yer almakla beraber bunların sayısı azdır (İbnü's-Salâh, 1998, s. 375; İbn Kesîr, t.y., s.130; İbnü's-Salâh, 1998, s. 279; İbn Kesîr, t.y., s. 90). Câ'berî'nin *Rüsûmü't-tahdîs'*i incelendiğinde ise onbirinci nev'i itibariyle başlıkların büyük bir kısmının *'Ulûmü'l-hadîs'*ten farklı bir tasnifle düzenlendiği ve başlıkların çoğunun kısaltılarak aktarıldığı görülmüştür (Câ'berî, 2000, s. 73, 92, 136, 148). İbn Cemâ'a ise *el-Menhelü'r-revî'*de hadis usul konularının sayısını altmış sekize çıkarmış ve konuların çoğunu *'Ulûmü'l-hadîs'*ten farklı bir şekilde sıralamıştır. *el-Menhelü'r-revî'*deki bu farklılıkta; usul konularının genel olarak dört kısma ayrılarak sınıflandırılması etkili olmuştur. *'Ulûmü'l-hadîs'*in *Rüsûmü't-tahdîs'* ve *el-Menhelü'r-revî'*ye aktarılışında yapılan bu değişiklikler ana eserin orijinal yapısında değişikliklere sebep olmuştur (İbn Cemâ'a, 1986, s. 26-27).

Sonuç olarak *İhtisâr'*da ve *'Ulûmü'l-hadîs'*e dayalı muhtasarlardan bir kısmında oranları farklılık gösterse de *'Ulûmü'l-hadîs'*in konu başlıklarını ve içeriğini tasnifinde birtakım değişiklikler yapılmıştır. İbn Kesîr'in *İhtisâr'*ını telif ederken birçok farklı kaynaktan ve mukaddimesinde özellikle belirttiği eser olan Beyhakî'nin *Medhâl'*inden de bilgi aktarımında bulunmuş olması bu değişikliklerde etkili olmuş görünmektedir. Ancak yukarıda da değinildiği gibi *İhtisârü 'Ulûmü'l-hadîs'*in büyük bir bölümünde *'Ulûmü'l-hadîs'*in tasnif ve tertibi takip edilmiştir.

Sonuç

Bir şeyi kısaltma ve özetleme anlamına gelen ihtisâr yönteminin tam olarak anlaşılması söz konusu yöntemle yazılmış eserlerden örneklerin incelenmesi ile mümkündür. Hadis usulünün temel eserlerinden birisini teşkil eden İbnü's-Salâh'ın *'Ulûmü'l-hadîs'*ine dayalı birçok muhtasar telif edilmiştir. Bu bağlamda makalemizde, yapısında muhtasar türünün birçok özelliğini barındıran ve meşhur örneklerinden birisi olan İbn Kesîr'in *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'*inde kullanılan ihtisâr yönteminin özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

İhtisâr yöntemiyle telif edilmiş eserlerin büyük bir bölümünde olduğu gibi *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'* de, asıl eserin yani *'Ulûmü'l-hadîs'*in kısaltılması ve özetlenmesi ile oluşmuştur. Dolayısıyla *İhtisâr'*da *'Ulûmi'l-hadîs'*te mevcut olan konuların iç ve dış kurguları bakımından revize edilmesi söz konusudur. *İhtisâr'*da farklı kaynakları kullanma, yorum ekleme, itirazda bulunma gibi yöntemlerin kullanılmış olması, eserin ihtisâr yönteminin birçok özelliğini barındırdığını göstermektedir. Nitekim *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'*te İbn Kesîr'in kendisinden ders almış

³Diğer muhtasarlarda *Ulûmü'l-hadîs'*teki konuların ve konu başlıklarının tasnifindeki benzer ve farklı uygulamalarla ilgili başka örnekler de yer almaktadır: Nevevî, 1987: s. 175-179; Câ'berî, 2000: s. 68-71; İbn Cemâ'a,1986,s. 42-6.

olduğu hocalarının, hadis, kelâm, fıkıh alanında ön plana çıkmış âlimlerin görüşleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra eserde hadis usulü kaynaklarıyla ilgili bilgiler de mevcuttur.

Araştırmamız sonucunda İbn Kesîr'in *İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs*'inin büyük bir bölümünde *'Ulûmi'l-hadîs*'teki tertip ve tasnifi takip ettiği tespit edilmiştir. Özeti kabul edilebilecek bir yapıda olmasının tabî bir sonucu olarak *İhtisâr*'da *'Ulûmi'l-hadîs*'teki bilgiler kısaltılmış, bazı bilgilere ise yer verilmemiştir. Sözü edilen eserde farklı tasnifler ve ek bilgiler, İbnü's-Salâh'a itirazlar yer almakla beraber bunların oranı *'Ulûmi'l-hadîs*'ten ayrı, müstakil bir eser olarak kabul edilmeyi gerektirecek seviyede görünmemektedir. Bununla birlikte *İhtisâr*'da, bu ek bilgilerin İbn Kesîr'e ait olduğu ile ilgili açıklama yapılmadığı bölümler yer almaktadır. Bu durum sözü edilen bilgilerin *'Ulûmi'l-hadîs*'te de yer aldığı zannını oluşturabilmektedir. Dolayısıyla sadece *İhtisâr*'dan istifade etmek *'Ulûmi'l-hadîs* isimli eserin tam olarak anlaşılması için yeterli görünmemektedir.

Kaynakça | References

- Ahmed Muhammed Şakir. (2012). *el-Bâ'isü'l-hasîs şerhu İhtisâri 'Ulûmi'l-hadîs*, (thk. Ebû Abdurrahman Âdil b. Sa'd), Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Altaş, İ. (2022). Hadis Edebiyatında Muhtasar Türü: Tespiti Ve Gelişim Süreci (Başlangıcından Hicri Onuncu Asra Kadar). (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Arslan, A. (2017). Mukaddimetü İbni's-Salâh İsimli Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/5, 2459-2474.
- Aydınlı, A. (2013). *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Biçer, H. K. (2019). Hadis Literatüründe İhtisâr Yöntemi- İbn Kesîr'in İhtisârü 'Ulûmi'l-hadîs'i bağlamında- (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ca'berî, B. (2000). *Rüsûmü't-tahdîs fi 'Ulûmi'l-hadîs*, (thk. Meylî İ.), Beyrut: Dâru İbn Hazm.
- Cezâirî, T. (1416/1995). *Tevcihü'n-nazar ilâ usûli'l-eser*, (thk. Abdülfettah Ebû Gudde), Halep: Mektebetü'l-Matbuati'l-İslâmiyye.
- Demirci, S. (2017). Usûl Kitaplarının Tehzîbine Mütevâzı Bir Katkı: el-Hulâsa fî ma'rifeti'l(usûli'l)-hadîs, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 15/2, 67-84.
- Durmuş, İ.(2020). *Muhtasar*. Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi.
- Emiroğlu, N. (2019). Türk (Bahri) Memlûkler Döneminde Hadis İlmi (Hicri VII-VIII. Asırlar). (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Erdoğan, T. (2016). İbnü's-Salâh'ın 'Ulûmi'l-hadîs'ine Dayalı Yazılan Eserler. Türcan, Z. (Yay. haz.), *Hadis El Kitabı* içinde (s. 429-440). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erdoğan, T. (2016). Hadis Usulü Literatüründe Yerleşik Bir Kabulün Tenkidi: Bir İhtisâr Örneği Olarak İbn Hacer'in Nuhbetü'l-fiker'i. *Turkish Academic Research Review*, 1/1(Aralık/2016), 49-59. <https://doi.org/10.30622/tarr.335277>
- Erdoğan T. (2023). "Hadis Usûlü Literatüründe İhtisâr Türünün Karakteristiği". *Dîvân*, (Temmuz/2023), c. 28,

- 31-72. <https://doi.org/10.20519/divan.1181149>.
- Hâkim, M. (1397/1977). *Ma'rifetü 'Ulûmi'l-hadîs*, (thk. Seyyid Muazzam Hüseyin), Medine: el-Mektebetü'l-İlmiyye.
- Halil b. Ahmed. (2003). *Kitabü'l-'Ayn; müretteban 'alâ hurûfi'l-mu'cem*, (thk. Abdülhamîd Hindâvî, A.), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İrâkî, E. (1389/1969). *et-Takyîd ve'l-îzâh şerhu mukaddimeti'bni's-Salâh*, (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye.
- İrâkî. (h.1428/2007). *et-Tefsira ve't-tezkire fi 'Ulûmi'l-hadîs*, (thk. Hudayr A.), Riyad: Mektebetü Dâri'l-Minhâc.
- İbn Cema'a, E. (1406/1986). *el-Menhelü'r-revî fi muhtasari 'Ulûmi'l-hadîsi'n-Nebevî*, (thk. Muhyiddîn Abdurrahman Ramazan), Dımaşk: Dâru'l-Fikr.
- İbn Hacer. (h.1418/1997). *Nuhbetü'l-fiker fi mustalahi ehli'l-eser*, (thk. Seyyid İ.), Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- İbn Hacer, E. (2012). *Nüzhetü'n-nazar fi Şerhi Nuhbeti'l-fiker fi mustalahi ehli'l-eser*, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye.
- İbn Kesîr, E.(t.y.). *el-Bâ'isü'l-hasîs fi İhtisâri 'Ulûmi'l-hadîs*, Dımaşk: Dâru'l-Fikr.
- İbn Kesîr. (2003). *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (thk. Türkî A.), Kahire: Dâru'l-Hicr.
- İbn Manzûr, E. (2010). *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır.
- İbnü'l-Mülakkın.(1413/1992). *el-Mukni' fi 'Ulûmi'l-hadîs*,(thk. Cedî A.), Suudi Arabistan: Dâru Fevvâz.
- İbnü's-Salâh, E. (1998). *'Ulûmü'l-hadîs*, (thk. İtr N.), Dımaşk: Dâru'l-Fikr.
- İbnü't-Türkmânî. (2008). *el-Müntehab fi 'Ulûmi'l-hadîs*, (thk. Halef A.), Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye.
- Kâfiyeci, M. (1987). *el-Muhtasar fi 'ilmi'l-eser*, (thk. Ali Zevîn), Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd.
- Kahraman, H. (1994). İbnü's-Salâh ve 'Ulûmü'l-hadîs'i. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/6, 335-341.
- Kara, İ. (2011). “Şerh ve Haşiye Geleneği Kuşatılmadan İslâm'ın Klasik Kaynakları ve İlim Mirası Anlaşılabilir mi?”. (1.baskı), Türkiye IV. Dinî Yayınlar Kongresi, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kilpatrick, H. (1998). Abridgements. Meisami, J.S. ve Starkey P. (Yay. haz.), *Encyclopedia of Arabic Literature* içinde (s. 23-4). London: Routledge
- Ma'mer b. Râşid. (1403/1983). *Câmi'u Ma'mer b. Râşid*, (thk. A'zamî H.), Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî.
- Mukbil b. Hâdî. (1428/2007). *es-Seyru'l-hasîs şerhu İhtisâru 'Ulûmi'l-hadîs*, Yemen: Dâru'l-Âsâr.
- Nebevî, E. (1987). *İrşâdü tullâbi'l-hakâik ilâ ma'rifeti sünen-i hayri'l-halâik*, (thk. Selefî A.), Medine: Mektebetü'l-Eymân.
- Nuaymî, E. (1990). *ed-Dâris fi târihi'l-medâris*, (thk. İbrahim Şemsüddin), Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-

‘İlmiyye.

Özaydın, A. (1999). *İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi.

Özşenel, M. (2007). Bir Kriz Dönemi Âlimi Olarak İbnu's-Salâh ve Eseri 'Ulûmü'l-hadis. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/15, 55-68.

Sönmez, M.A. (1985). İbnu's-Salah'ın Mukaddimesinden Önce Hadis Usulü Alanındaki Çalışmalar. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, 51-60.

Süyûtî, C. (h.1415). *Tedribü'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. (thk. Ebû Kuteybe Muhammed el-Fâryâbî). Beyrut: Mektebetü'l-kevser.

Şeker N. Ve Kılıç A. (2022). Hadis Usûlü Şerhçiliği: Süyûtî Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 51-79.

Topgül, M. E.ve Maden Ö. F. (2021). *İrşâdü Tullâbi'l-Hakâik-Nevevî'nin Hadis Usûlü* (İnceleme-Çeviri-Metin), ed. Arafat Aydın, (1.baskı). İstanbul: Türkiye yazma Eserler Kurumu. ISBN: 978-975-17-5045-7

Türcan, Z. (2017). *Hadisin 200'ü*. Ankara: OTTO.

Zebîdî, E. (1972). *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. (thk. Ferrâc, A. A.) Kuveyt: Matbaatü Hukûmeti'l-Kuveyt

Structured Abstract

The purpose of protecting hadiths is the main factor that ensures the formation of hadith methodology. In this context, basic books written about hadith methodology have been of great importance. One of them with authority in the mentioned field is that of Abu Amr Taqiyyuddin Ibn al-Salah (d.643/1245) is his work called 'Ulum al-hadith. The way 'Ulum al-hadith brought together and classified the hadith methodology subjects influenced many sources after it.

The fact that the work is large in volume has made it difficult to memorize, which is one of the methods in hadith education. However, there are difficult to understand statements, incomplete information and controversial hadith methodology issues in the work. As a result, the purpose of conducting many ikhtisar (abbreviations) and similar studies on 'Ulum al-hadith is to simplify its understanding and transmission.

In ikhtisâr and similar studies, there are also parts where it becomes difficult to understand the original work depending on the author's style of transmission and scientific level. These can be listed as follows; incomplete or mistaken transfer of topics in the main work, omission of places highlighted in the main work, addition of opinions or sources different from the main work, failure to comply with the classification and edit of the main work. Such situations have revealed the need for sharh (paraphrase) studies to be carried out on mukhtasars.

The dictionary meaning of the ikhtisâr is abbreviation, summarization. In this study, ikhtisâr is used in the sense of extracting and summarizing non-necessary phrases by reflecting the meaning of the basic text. The first mukhtasars written on 'Ulum al-hadith were Irshadu Tullabi'l-hakaik ila Ma'rifeti Sunan hayri'l-halaik and at-Taqrîb ve't-taysir li ma'rifeti sunani'l-bashiri'n-nazir to Nawawi (d.676/1277) belongs to. Other mukhtasars: Ca'beri's (d.732/1332) Rusumu't-tahdis fi 'Ulum al-hadith, Ibn Jamaa (d.733/1333) al-Mankhel al-rawi fi mukhtasari 'Ulum al-hadith al-nabawi, Ibn al-Lebban (d.749/1349) al-Mukhtasar 'Ulum al-hadith, Ibn Turkmani (d.750/1349) al-Muntahab fi 'Ulum al-hadith, Abu'l-Fida Ibn Kathir (d.774/1373) Ikhtisâr 'Ulum al-hadith, Ibn Mullaqin (d.804/1401) al-Mukni' fi 'Ulum al-hadith, Umar b. Reslan Bulkini (d.805/1403) Mehasin al-istilah fi tazmini kitab-ı Ibn al-Salah. İraqî (d.806/1404) et-Tabsira ve't-tezkira fi 'Ulum al-hadith and Suyuti (d.911/1505) his works named Elfiyyetü's-Suyuti fi mustalahi'l-hadith are poetic concise verses based on 'Ulum al-hadith. Ibn Kathir his Ikhtisâr 'Ulum al-hadith is one of the prominent ikhtisar works among such works. In this context, it is aimed to determine the methods of mukhtisar used in Ikhtisâr 'Ulum al-hadith by comparing them with other mukhtasars when deemed necessary in the article.

In the Ikhtisâr 'Ulum al-hadith, the classification and order of Ibn al-Salah have been followed to a large extent, and the meaning of the main texts has been adequately and accurately summarized. During the summarization of the information in the main work, as in other concise texts, he used the methods of transferring or shortening the vocabulary of the text in the same way, briefly expressing the meaning of the text with his own words. However, there are also issues in the work in which Ibn Kathir conveyed the meaning of the main work incompletely or incorrectly, added information to 'Ulum al-hadith, objected to Ibn al-Salah's own views or the views he conveyed, and did not comply with the method and content of 'Ulum al-hadith. However, the proportion of these parts that cause incomplete or erroneous understanding of the basic text in Ikhtisâr is low. Similar situations may have been caused largely by the fact that Ibn al-Salah's ideas/inferences or places that he found important were not fully conveyed to mukhtasars

In Ibn Kathir's *Ikhtisār*, he benefited from the opinions and works of his teachers or scholars of his era, such as Mizzi, from whom he took lessons. In addition, he also included his expertise in the field of Islamic history in some subjects. *Irshad*, the first *mukhtaşar* based on 'Ulum al-hadith, is also among the sources used by Ibn Kathir. This situation constitutes the misconception that this additional information is also included in 'Ulum al-hadith. This shows that Ibn Kathir didn't follow Ibn al-Salah's method in some parts of his *mukhtaşar*. The issues that Ibn Kathir objects to are the hadith-methodology subjects on which there are controversy or where he has a different opinion from Ibn al-Salah. In addition, Ibn Kathir included the ideas of kalami and fiqh sects in his work in order to complete the missing information and to prove his different views.

Ibn Kathir followed the title order of 'Ulum al-hadith in his *Ikhtisār* and named a few of the subject titles differently. During this summarization, the titles have mostly been shortened with the original words. There are also examples in the *Ikhtisar* 'Ulum al-hadith, such as moving the concepts in the text to the title, expanding some short titles. In addition, in his *Ikhtisār*, as in the correction of some classifications in 'Ulum al-hadith, irregularities in the classification were also tried to be revised. Ibn Kathir's such savings sometimes made it easier to understand the text, while sometimes it made it difficult.

As a result, summarization and abbreviations contain a large part of *Ikhtisār* 'Ulum al-hadith. Additional information, objections, corrections are included in a small part of the work. So, İbn Kathir follows the classification and layout of 'Ulum al-hadith in a large part, can be considered as a summary work related to the main work.